

HIRİSTİYANLIKTA ESKATOLOJİ MİTLERİ

Doç. Dr. Abdulkadir KIYAK

İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi A.B.D.
abdulkadir.kiyak@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2399-8654

Yakup TAŞ

Doktora Öğrencisi
İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi A.B.D.
jakuptas@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1860-8845
doi: 10.31834/ortadoguvegoc.1125835

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 3 Haziran / 3 June 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 22 Haziran / 22 June 2022

Yayın Tarihi / Published: Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Season: June / Haziran

Atıf / Cite: Kıyak, A., Taş, Y. (2022). Hristiyanlıkta Eskatoloji Mitleri. Ortadoğu ve Göç, 12(1). ss. 49-76

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

İnsanoğlunun hayata anlam verme noktasında ölüm ve ölüm sonrası ile ilgili inanışlar daima dikkatini çekmiştir. Evrenin, dünyanın ve insanoğlunun nasıl yaratıldığı kadar, bunların sonunun nasıl olacağı da mitlerin önemli bir konusudur. Dünyanın ve insanlığın yok oluşunu anlatan mitler ise eskatoloji mitlerinin kapsamında yer almaktadır. Dinlerin eskatolojik anlatılarında ikinci bir dünyanın ve yaşamın varlığı temel teşkil eder. Zira dünya hayatının anlamlı olabilmesi insanların istek ve arzularını tatmin edebilecekleri ikinci bir hayat tasavvuru ile mümkündür. Eskatolojik öğreti, yalnızca ilahi yargılama olarak dünyanın sonunun çok yakın olduğunu ilan etmeyip aynı zamanda kurtuluş ve sonsuz mutluluğun başlangıcı olarak da kabul edilir. Kendini kurtuluş dini olarak tanımlayan ve evrensel karakterli bir din olan Hıristiyanlıkta insanların dünyevi ve uhrevi hayatına yönelik inanışlara sahip olduğu için eskatolojik mitler yoğun olarak görülür. Hıristiyanların bu konuya fazla ilgi duymalarında teolojilerinin temelini İsa Mesih inancına dayanması ve İsa Mesih'in ikinci gelişinin beklenmesi etkili olmuştur. Ayrıca insanların eskatolojik inançlara yönelik İsa'nın ifadeleri ve Yeni Ahit'in çizdiği apokaliptik kıyamet senaryoları da diğer önemli unsurlardır. Bu çalışmada eskatoloji ve eskatolojik mitler Dinler Tarihi perspektifinde incelenmiştir. Daha sonra Hıristiyanlıkta eskatolojik mitlerin kutsal metinler merkezinde dini ve toplumsal dayanakları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Eskatoloji, Apokaliptik, Mesih, Binyılcılık

Eschatological Myths in Christianity

Abstract

Beliefs about death and after death have always attracted the attention of human beings because of giving meaning to life. How the universe, the world, and human beings were created, as well as how they will end, is an important subject of myths. The myths describing the extinction of the world and humanity are included in the scope of eschatology myths. The existence of a second world and after life is fundamental in the eschatological narratives of religions. Because to make the worldly life meaningful is possible with the imagination of a second life in which people can satisfy their wishes and desires. The eschatological teaching not only proclaims the imminent end of the world as divine judgment, but is also regarded as the beginning of salvation and eternal happiness. Since Christianity, which defines itself as a religion of salvation and is a religion of universal character, has beliefs about the earthly life and afterlife of people, eschatological myths are seen intensely. The fact that the basis of their theology was based on the belief in Jesus Christ and the second coming of Jesus Christ was effective in the Christians' interest in this issue. In addition, the statements of Jesus about eschatological beliefs and the apocalyptic scenarios told by the New Testament are other important elements of the intense presence of eschatological myths in Christianity. In this study, eschatology and eschatological myths are examined in the perspective of History of Religions. Later, it was tried to reveal the religious and social bases of eschatological myths in Christianity in the center of the sacred texts.

Key Words: History of Religion, Eschatology, Apocalypse, Christ, Mahdi, Millennium

Giriş

Dünyanın bir sonu olduğu inancı, sonu olmayan bir süreci kavramanın zor olması ve ebedi amaçsızlık düşüncesinin hayal gücünün ötesinde bir durum olmasından dolayı kendini mümkün kılmaktadır (Bull, 2005, s. 9). Dünyanın bir sonunun geleceğini belirten dinler, dünyanın tanrısal bir kuvvet tarafından yaratılmış olduğunu da ifade ederler. Eskatolojik düşüncede mevcut düzenin son bulması inancı, aynı zamanda yeni göklerin ve yeni bir yeryüzünün yaratılışının bir başlangıcını açmak demektir. Yani bu dünyanın ilk defa yaratıldığı kaos dönemindeki geçerli olan şartların yeniden gerçekleştirilmesi anlamına gelir (Sharpe, 2000, s. 24). Dinlerin eskatolojik inancının temelinde dünya hayatının anlamlı olabilmesi, insanların istek ve arzularının tatmin edileceği başka bir yaşam ile mümkündür. Zira ikinci bir dünyanın olduğunu kabullenmemek yaşamı anlamsız bir hale getirir (Taş, 2005, s. 22). Eskatolojik öğretisi, yalnızca ilahi yargılama olarak dünyanın sonunun çok yakın olduğunu ilan etmez. Aynı zamanda eskatoloji, kurtuluş zamanının ve sonsuz mutluluğun başlangıcı olarak da düşünülür (Bultmann, 2007, s. 178). Eskatoloji; kıyamet öncesi alametler, kıyametin kopmasının dehşet verici betimlemeleri ve kıyamet sonrası ilahi yargılama, ilahi adaletin tesis edilmesi, cennet ve cehennem kavramları gibi konuları içermektedir.

Dinlerin teolojilerinin temelinde ölüm bir son olarak görülmemektedir. Nitekim vahiy kaynaklı dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam, insana ruh ve bedenden oluşan bir varlık olarak bakmakta ve ölüm sonrasında onun kişisel kimliğini garanti altına almayı hedeflemektedir. Bu dinlerde insan yaşamı dünya hayatı ile başlar, ahiret hayatıyla devam eder

(Çapku, 2007: 4). Zira dünya hayatını sonlandıran kıyamet, sonsuzluğa açılan kapıdır. Bu insanlığın çıktığı yolun son durağıdır fakat sonu değildir (Arslan, 2008, s. 107).

Evrensel karakterli bir din olan Hıristiyanlık, kendini kurtuluş dini olarak tanımlar. Hıristiyanlık, insanların dünyevi ve uhrevi hayatına yönelik inanışlara sahip olduğu için eskatolojik mitler yoğun olarak görülür. Öyle ki Hıristiyanlıkta İsa'nın yeryüzüne geri dönmesi, herkesin mutluluk ve refah içinde yaşayacağı varsayılan bin yıllık süre (millenium), Armegadon Savaşı, Gog ve Magog vb. konular ile ilgili inanışlar eskatolojik mitlere örnektir.

Çalışmamızda eskatoloji, kıyamet öncesi alametler, kıyametin nasıl zuhur edeceği ve kıyamet sonrası yargılamanın ve ahiretin nasıl olacağı konusunda kutsal metinler ve bunlar üzerine yapılan dini yorumlamalar Dinler Tarihi perspektifinde tartışıldı. Hıristiyan kutsal metinlerindeki eskatolojik anlatılar üzerinde duruldu. Çalışmamızda Hıristiyanlığın eskatolojik anlayışı kutsal kitaplar ve dini yorumlar incelenerek anlaşılmasına çalışılmıştır. Elbette farklı yorumlar, sözler ve halk inanışları da eskatolojiyi ele almışlardır ancak çalışmamızda sınırları dolayısıyla yaygın inanışlar ele alınmıştır.

Eskatoloji Kavramının Etimolojik Analizi

Eskatoloji, Yunanca (eskə'tələdʒi) “son” anlamına gelen eskhatos kelimesine “bilim” anlamına gelen “logos” kelimesinin eklenmesiyle oluşmuştur. Eskatoloji teolojinin ölüm, yargılama ve ruhun ve de insanoğlunun son kaderiyle ilgilenmesi olarak tanımlanmıştır. Eschatos'tan türeyen eskatoloji (eschatology) kelimesi “son şeylerle ilgili öğretisi” veya “şeylerin akıbeti ile ilgili doktrin” anlamlarına gelir

(Sharpe, 2000, s. 24). Geleneksel teoloji dilinde ise eskatoloji, “son şeylerin doktrini” olarak ifade edilir. Buradaki “son”, zamanın akışı içindeki bir sonu ifade eder. Yani dünyanın sonu, bizim zamanımızın geleceği olarak yaklaşmaktadır. Fakat Peygamberlerin ve İsa’nın asıl öğretisinde bu daha geniş bir anlam ifade eder. Şöyle ki gökyüzü kavramında Tanrı’nın aşkınlığı, uzayın kategorilerinin katmanlarıyla ifade edilmiş ve tasarlanmıştır. Bu nedenle “dünyanın sonu” kavramında Tanrı’nın aşkınlığı düşüncesi zamanın kategorileriyle ifade edilmiştir (Bultmann, 2013, s. 175). Türkçede ise eskatoloji daha çok kıyamet kelimesi ile ifade edilir. Dinlere göre kıyamet, sonsuzluğa açılan kapıdır. Bu ister istemez çıktığımız yolculuğun son durağı ve fakat sonu değildir. Sonsuzluğa doğru koşuştur (Arslan, 2008, s.107). Kıyamet, mahşer, mizan, sırat ve ahiret gibi ifadelerin tamamı İslam literatüründeki eskatolojik kelimelerdir. Etimolojik açıdan ahiret kelimesi ‘a-h-r’ kökünden gelir. Ahir kelimesine evvelin mukabili, nihayet ve son gibi manalar verilmiştir (Çapku, 2007, s. 11). İngilizcede ise ahiret günü için yargılama günü (judgement day), ahiret öncesi dönem için milenyum (millenium), kurtuluş (salvation) ve kıyamet için ise apokalips (apocalypse) ifadeleri kullanılır.

Eskatoloji sistematik teolojinin bir alt dalı olarak görülmekte ve dünyanın sonunda olacak olayları incelemektedir. Dünyanın sonunda gelecek olan kurtarıcı, iyilik ve kötülüğün savaşı, ölüm ve ölüm sonrası yargılamalar gibi konular eskatolojinin kapsamına girmektedir (Batuk, 2003, s. 48). Dinlerde bu tür inançlar bazı gruplar veya mezhepler için çok daha fazla önemlidir. Eskatolojik anlatılarda dinlerdeki apokaliptik gelenek göz ardı edilmemelidir. Kehanetin özel bir türü olan apokaliptik, aslında kehanetin yoğunlaştırılmış halidir. Aralarındaki fark ise kehanetin daha çok vizyon ve rüya ile

gelmesidir. Apokaliptikte ise sembolizm, rakamlar ve imgeler ön plana çıkar (Menn 2017, s. 11). Bu tür eskatolojik mitler üzerinde resmi dinler yoğunlaşmasa da apokaliptik gelenek popüler dindarlığın zengin bir konusunu teşkil eder (Cohn, 1970, s. 20).

Eskatolojik Mitler

İnsanoğlu, varoluşundan itibaren ölüm sonrasını inançlarına konu etmiştir. Bu sebeple dinlerin ahiret ile ilgili anlatılarında eskatolojik mitler önemli bir yer işgal eder. Nitekim Bultmann'a göre halkların en eski anlatıları tarihi bilgiler değil, fakat mitlerdir (Bultmann, 2006, s. 19). Mitler arasındaki en kalabalık grup eskatoloji mitleridir. Evrenin, dünyanın ve insanoğlunun nasıl yaratıldığı kadar, bunların sonunun nasıl olacağı da mitlerin önemli bir konusudur. Eskatolojik mitler, evrenin sonunu, insanın gelecekteki durumunu, kurtuluşa erme gibi konuları kapsamaktadır (Batuk, 2003, s. 45; Eliade, 1993, s. 57). Ölüm ve ölüm sonrası insanoğlunun hayata anlam verme noktasında en önemli sorusudur ve durum eskatolojik inancı daima güncel kılmaktadır (Çapku, 2007, s. 8).

Eskatolojik mitlerin önemine vurgu yapan Batuk'a göre, günümüzde yaşanan pek çok olayın ve çatışmanın geri planında eskatolojik mitoslar da rol oynamaktadır (Batuk, 2003, s. 10). Karşılaşılan baskı ve zulümler, insanların özlemleri kurtuluş beklentilerini arttırmıştır. Yani Batuk'a göre insanlar kötü olan her şeyi ortadan kaldıracak bir "süpermen" beklemektedirler. Bütün dinlerde bu beklentinin en yoğun olduğu dönem din mensuplarının en fazla acı çektiği dönemlerdir (Batuk, 2003, s. 144). Aşırı dünyevileşme de apokaliptik beklentilerin canlanmasına neden olur (Batuk, VII, 2008, s. 34). Eskatolojik mitler insanın geleceğe dair umutlarını

anlatır. Bultmann'a göre ise, insan yaşadığı müddetçe, asla mevcut durumundan hoşnut değildir; onun niyetleri, umutları ve korkuları daima geleceğe uzanır (Bultman, 2006, s. 131). Bu durum özellikle altın çağ mitlerinde görülür. Altın çağ mitleri barış, huzur ve sonsuz mutluluğun olacağı, zulmün, acının, yokluğun ve adaletsizliğin olmayacağı bir dünyayı anlatan mitlerdir. Dolayısıyla eskatolojik altın çağ mitleri nihai bir mutluluktur (Batuk, 2003, s. 221). Bunların sonunda evren ve insanlık yok oluşla karşı karşıya kalacaktır (Kayabaşı, 2016, s. 168).

Eskatoloji mitlerinin bu kadar ilgi çekici olmasının farklı sebepleri olabilir. Özellikle insanoğlunun ölüm sonrasına dair merakı, ölüm korkusu gibi psikolojik faktörler bunun temel sebepleridir. İnsanı ölüm sonrası düşüncesine iten en önemli faktörlerden biri de dünyadaki kötülük problemidir. Zira eskatolojik anlayışın altında yatan temel düşünce toplumsal hayatta mutlak manada gerçekleşmeyen adaletin ahirette gerçekleşme inancı ve düşüncesidir (Çapku, 2007, s. 6).

Dinlerde eskatoloji aynı şekilde anlaşılmasa da hepsinin yok oluş veya kurtuluş ile ilgili inançları vardır. Reenkarnetik inanışa sahip Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm gibi Hint kökenli dinlerde bireysel bir kurtuluş ön plandadır. Yani bu dini geleneklerde kurtuluş; doğum, ölüm ve yeniden doğum zincirinden sıyrılarak kurtuluşa (nirvana/mokşa/mukti) ulaşmayı hedefler (Yitik, 1996, s. 10). Dolayısıyla bu dinlerde insanın sürekli yaratım içinde olduğu ve asla yok olmadığı düşüncesi hâkimdir (Yonar, 2019, s.31).

İlahi dinlerde ise kurtuluş Tanrı'nın müdahalesiyle gerçekleşir. Nitekim Eliade Yahudi-Hıristiyan dünyasının eskatolojiye ilişkin görüşlerini şu şekilde özetler: "Eskatoloji bir "Kutsal Tarih" in

zaferini temsil eder. Çünkü dünyanın sonu, insan eylemlerinin dinsel değerini ortaya koyacak ve insanlar bunlara göre yargılanacaklardır. Bu yargılamadan sonra Tanrı'nın sevgili kulları sonsuz bir mutluluk içinde yaşayacaklardır. Onlar Gökyüzü Krallığına sadık kaldıkları için kurtulacaklardır." Yani eskatolojik inancın temelinde yeniden yaratılış ancak bu dünyanın kesin olarak ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacaktır (Eliade, 1993, s. 86). Yeni Ahit'te mahşer günü bütün insanların yargılanacağına ve ilahi adaletin tesis edileceğine dair ifadeler dikkat çekicidir (Matta, 25/ 31-46).

Hıristiyanlıkta Eskatolojik Mitlerin Kökeni ve Anlamı

Hıristiyanlıktaki eskatolojik bakış, Tanrı'nın insanoğlunun ölümlü bedenini yeniden dirilteceği ve sonunda yaşanmaz olan yeryüzünden onları kurtararak ebediyen kalabilecekleri bir cennet yaratacağı umududur.

Hıristiyan eskatolojisinin kökeni İran ve İbrani mitlerine kadar uzanır. Yahudilikte yer alan kıyamet inancı birçok dini inançta olduğu gibi İbrahimî bir geleneğin devamıdır. Özellikle ilk Hıristiyanların Yahudi bir gelenekten olması Yahudilerin eski dini geleneklerini Hıristiyanlık içinde devam ettirdiğini gösterir. Dolayısıyla her iki dini gelenekte de dünyanın sonu fikri birçok noktada paralellik gösterir. Gerek Yahudilik gerekse Hıristiyanlık dininde eskatolojik olayların temel sorumlusu insandır. Bu eskatolojik inanışta dünyanın sonuna gelindiğinde Mesih'in zaferiyle Tanrı ebedi hükümlerini kuracaktır (Yonar 2019, s. 163).

Hıristiyanlıkta tarihi eskatoloji üç aşama izler: Bunlardan ilki Mesih inancıdır. Bu inanca göre Mesih gelip insanları kurtaracaktır. İkinci olarak, apokaliptik inanca göre Tanrı'nın

müdahalesiyle kıyamet kopacak, insanlar yargılanacak ve seçilenler Tanrı'nın cennetine kabul edilecekler. Son olarak binyılcılık inancına göre İsa yeryüzüne tekrar dönecek ve Tanrı'nın krallığının yakında geleceğini insanlığa ilan edecektir. Binyılcılık aynı zamanda Adventistler, Yehova'nın Şahitleri ve bazı Evanjelik ve köktendinci Hıristiyan mezhepleri de dâhil olmak üzere bir dizi modern Protestan grupta da aktif olmaya devam etmektedir. (<http://www.britannica.com/topic/eschatology/31.05.2022>).

Hıristiyanlıkta dünyanın sonu beklentisi vurgulu bir şekilde ifade edilir. Hıristiyanların bu konuya fazla ilgi duymalarının sebebi insanların gelecek merakı, İsa'nın bu yöndeki ifadeleri ve Yeni Ahit'in çizdiği apokaliptik kıyamet senaryolarının etkilerinden kaynaklıdır. Ayrıca İsa'nın İncillerde anlatılan kısa hayatının teolojik ve psikolojik temel eksikliği de bunun temel nedenidir (Bıyık, VII, 2007, s. 164). Hıristiyanlıkta eskatoloji sorunu, dünyanın beklenen sonunun başarıya ulaşamaması, tarihin devam etmesi ve eskatolojik topluluğun bunun tarihsel bir olgu olduğunu, Hıristiyan imanının yeni bir din biçimi almış olduğunu kabul edememesinden kaynaklanır (Bultmann, 2006, s. 43). Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde apokaliptik gelenek zirve yapmıştır (Batuk 2003, s. 58). Yahudi apokaliptik geleneğinde geleceğe yönelik net tahminler genelde yapılmaz. Bunun yerine, gelecek hakkında önceden açıklanmış bir mesajı iletirmiş gibi yaparlar. Ancak Yuhanna, dünyadan değil de cennetten aldığı bilgileri bir peygamber edasıyla yazdığını iddia eder. Yuhanna için bu bilgiler ona göksel varlıklar tarafından iletilmiştir. Bu göksel varlıklar hem göğe yükselmiş İsa hem de diğer göksel varlıklardır. Yuhanna, kendini hem bir peygamber hem de apokaliptik bir kâhin olarak görmüştür (McGinn, 1992, s. 12).

Günümüz Hıristiyan geleneğinin eskatolojiye bakış açısını inceleyen Venter'a göre eskatoloji, kişisel, tarihi ve kozmik son anlamına gelir. Eskatolojik düşünce asla masum bir düşünce olmamıştır. Cennet ve cehennem algılarının elbette ahlaki bir sonucu olacaktır. Eskatoloji insanların dünyaya umutla bakmalarını sağlar. Çünkü "son" güzel olacaktır ve Tanrı adaleti sağlayacaktır (Venter, XLIII, 2014, s. 115). Eliade'ye göre Yahudi-Hıristiyan öğretisi dünyanın sonu ile ilgili yeni bir eskatolojik anlayış ortaya koymaktadır. Kozmogoninin tek olması gibi dünyanın sonu da tek olacaktır. Felaketten (kıyamet) sonra ortaya çıkacak olan Kozmos, zamanın başlangıcında Tanrı tarafından yaratılan Kozmos'un aynısı olacaktır. Ancak bu varoluş, en eski görkemi içinde canlı ve dinçleşmiş bir biçimde gerçekleşecektir. Bu yeryüzü cenneti artık ortadan kalkmayacak yani sonu olmayacaktır. Zaman bundan sonra sonsuz geriye dönüşün dairesel zamanı değil, çizgisel ve geriye döndürülemez bir zamandır. Dolayısıyla buradaki eskatolojik düşünce kutsal tarihin zaferini temsil eder. Çünkü dünyanın sonu insan eylemlerinin dinsel değerini ortaya koyacak ve insanlar eylemlerine göre yargılanacaklardır (Eliade, 2013, s. 86-87).

Jonathan M. Menn'e göre, Yeni Ahit'in dünya ve ahiret söylemleri şu şekilde özetlenebilir: Tanrı insanların güzel bir hayat sürmesi ve dostane yaşaması için onlara güzel bir dünya sundu. İnsanoğlunun günahları dolayısıyla dünyaya kötülük ve ölüm geldi. Fakat Tanrı bizi ölüm ve günahlarımızla baş başa bırakmadı. İsa aracılığıyla dünyaya gelip günahların affını ve kardeşliğin restore edilmesini sağladı. O'nun gelmesi sayesinde insanoğlu değil, günah ve ölüm yok oldular. Tanrı'nın hedefi insanoğlu ile muhteşem, kutsal ve sevgi dolu bir çevrede

beraber yaşamaktır. Yani Tanrı bu planın hem yazarı hem de başkarakteridir (Menn, 2017, s. 3).

Hıristiyanlık, kurtarıcı beklentilerinin yoğun olduğu bir dönem ve coğrafyada ortaya çıktığından dolayı kurtarıcı motifi Hıristiyanlıkta daha merkezi bir rol üstlenmiştir (Batuk 2003: 110). İlk dönem Hıristiyanlığı Mesih hakkında Yahudi düşüncesinden birçok şey almış ve onları İsa'ya uyarlamıştır (Durmuş, 2015, s. 116). Mesih'in çarmıha gerilmesi, yüceltilmesi ve Mesih'in bedeni olarak kilisenin inşası gerçekleşmeye devam eden ve beklenen son şeylerde amacına ulaşacak eskatolojik olaylardır (Bultmann, 2006, s. 39).

Farklı farklı İncillerin olması ve bu farklı kitapların farklı yorumları Kur'an'da olduğu kadar net ve kesin ifadelere ulaşmamızı zorlaştırmaktadır. Bu sebeple insanların nasıl diriltileceği de tartışma konusu olmuştur. Toledo Konsili 675'de insanların şimdi oldukları gibi diriltileceklerini karara bağlamıştır. Sembolik olarak kurtuluş, büyük bir ziyafet olarak tasvir edilir (Matta, 8/ 2). Fakat hayatın niteliği artık dünyevi değil, gökteki meleklerinki gibi olacaktır (Markos, 7/ 25). Apokaliptik geleneğin en önemli iki kaynağı Yuhanna'nın Vahyi ve Daniel'in kitabıdır. Daniel ve Yuhanna'nın ortak özellikleri ise kendi yaşamlarında büyük sıkıntılar yaşamış olmalarıdır. Bu sıkıntılar da onların eskatolojik beklentilerini arttırmış olabilir (Batuk 2003, s. 331).

Yeni Ahit'te genel olarak eskatoloji İsa'nın meleklerle ve Tanrı'nın borazanıyla döneceği, inananların İsa etrafında toplanacağı, kıyamet zamanının bilinemeyeceği gibi şu ifadelerle anlatılır: "İsa dönecek ve bütün insanlar O'nu görecekler. İsa etrafında melekleri ile zaferle dönecek ölüm yok edilecektir. İsa döndüğünde "yeni cennetler ve yeni bir

dünya” yaratılacaktır. İsa’nın dönüşünün tarihi bilinemez. Bunu İsa şu şekilde açıklar: “O günü kimse bilemez, cennetin melekleri bile, Tanrı’nın oğlu bile, o günü ancak Baba bilir” (Matta, 13/ 49, Luka, 17/ 22-24).

Birçok dinsel metinde yeryüzünde ilahi amacı gerçekleştirecek olan bir liderden bahsedilmektedir. İşlevleri benzer olmakla birlikte bu eskatolojik kurtarıcı için her kültürde farklı isimler kullanılmaktadır. Hıristiyanlıkta Mesih ve İnsan Oğlu (Son of Man) ifadeleri kullanılırken; İslam geleneğinde yer almış bazı kaynaklarda Mehdi kavramı kullanılır (Batuk, 2003, s. 62). Hristiyanlıktaki Mesih kelimesi, İbranice (*ham*) *maşiah* ve Aramca *meşih*a kelimelerinin Arapça şeklidir. Kelime yağ sürülmüş, mesh edilmiş, temizlenmiş anlamlarına gelir. Bu kelime Avrupa dillerine *maşiah*’ın Yunanca tercümesi olan *christos* olarak geçmiştir (Sarıkçioğlu, 1997, s. 15). Hem dünyanın yargılanması hem de kurtuluşu anlamına gelen Mesih’in ölümü, “barıştırmaya görevi” ya da “barıştırmaya sözü”nü resmen başlatır (II. Korintliler, 5/ 18-19). Bu söz bir anlamda çarmıhı tanımlamanın yanında insanların her birinin Mesih’le birlikte çarmıha gerilen ve dirilen kişi olarak kendini anlayıp anlayamaması sorunuyla yüzleşmek suretiyle imanın talep ettiği kurtuluş anlayışını daha anlaşılır kılar. Havarisel öğretinin beyanına göre çarmıh ve diriliş burada gerçekleşecektir. Yani eskatoloji buradadır ve İşaya’da bahsedilen “Rab şöyle diyor: “Lütuf zamanında seni yanıtlayacağım. Kurtuluş günü sana yardım edecek, seni koruyacağım. Seni halka antlaşma olarak vereceğim. Öyle ki yıkık ülkeyi yeniden kurasın. Mülk olarak yeni sahiplerine veresin.” vaat yerine getirilmiştir (İşaya, 49/ 8). Kurtuluş zamanı ise şimdidir (II. Korintliler, 6/ 2). Çarmıh ve diriliş hadisesi bazı havariler için ölüme götüren ölüm korkusuyken, diğerleri için ise hayata götüren hayat korkusu

(II. Korintliler, 2/ 16) olarak kabul edilir (Bultmann, 2013, s. 130-131). Bir kısım Yeni Ahit yorumcuları ise kıyametten önceki son günlerin yaşandığı görüşündedir. Çünkü İsa'nın gelişi başlı başına eskatolojik bir işarettir. Şimdi yaşadığımız dönem, İsa'nın tekrar dönmeden önce yaşadığımız ara dönemdir (Menn, 2017, s. 26).

Hıristiyan doktrinine göre İsa, ölümünün üçüncü gününde tekrar dirilir ve bir müddet havarileriyle kaldıktan sonra göğe yükselir. Ama o tekrar gelecek ve Krallığını tamamlayacaktır. İkinci geliş birinci gelişteki işlerin tamamlanmasıdır (Batuk, 2003, s. 119). Yahudilikte Mesih'in gelişi dünyanın sonunu ve cennetin yeniden kurulmasını haber verirken Hıristiyanlıkta dünyanın sonu İsa'nın ikinci gelişinden ve son yargıdan önce gerçekleşecektir. Ancak gerek Yahudilik gerekse Hıristiyanlık için kutsal tarihin zaferi dünyanın sonu ile belirgin kılınmıştır yani bir bakıma cennetin yeniden kurulmasını kapsar (Eliade, 2013, s. 87).

Matta İncili'nde "Göklerin melekûtu yakındır" (Matta, 3/ 1) ifadesinde "melekût" sözcüğü Tanrının hakimiyeti ve iktidarına yorumlanmıştır (Yonar, 2019, s. 174). İncillerde geçen "Tanrı'nın egemenliği" (Markos, 1/ 15; 4/ 11; Resullerin İşleri, 19/ 8), "Göklerin egemenliği" (Matta, 3/ 1,2; 4/ 17) gibi Hıristiyan eskatolojisinde önemli bir yere sahip olan ifadeler ise Mesih'in gelişinin hemen ardından Tanrı'nın krallığının kurulmasını ifade eder (Matta, 12/ 28; Luka, 10/ 9; Resullerin İşleri, 19/ 8). İncillerde krallık manasında kullanılan Grekçe "basileia" kelimesi krallık yönetiminden ziyade krallığın hâkim olduğu bölgeye işaret eder. Burada kastedilen mananın İbranice "malkut" kelimesine paralel olarak ilahi yönetim/düzen olduğu ifade edilir (Nixon 1974, s. 568; Aydın, XXIX, 2004, s. 46). İlahi

yönetimin Tanrı'nın hâkimiyet alanına girdiği, İsa'nın Tanrı'nın Krallığı'yla ilgili mesajında şu dört boyuta gönderme yaptığı kabul edilir: Krallığın gelişi, krallığa giriş, krallığa ulaşma çabası ve krallık ziyafeti. Bu dört boyutta gizemli bir karaktere sahip olan Tanrı'nın Krallığı'ndan hem gerçekleşmiş hem de yakında gerçekleşecek bir şey olarak bahsedilir. Katolik ve Ortodoks kiliseleri de semavi krallığın bu dünyada somut göstergesi olacak şekilde kurulacağı kanaatini taşırlar (Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, XXIX, 2004, s. 46-47). Zira Katolik Kilisesinin resmi görüşüne göre Tanrı'nın Krallığı şu an yaşanan, mevcut olan şeydir. İsa'nın ilk dirilişi ile beraber Tanrı'nın Krallığı da başlamıştır. Protestanlara göre Tanrı'nın Krallığı manevi ve bireysel bir krallıktır. Ortodokslara göre ise Tanrı'nın Krallığı kilisedir (Batuk, 2003, s. 216-217).

Mesih'in gelişinin çok uzun sürmeyeceği erken Hıristiyanlıkta yaygın bir inandı. Mesih'in beklenen gelişinin gerçekleşmemesi hayal kırıklığına yol açtı. Bu yüzden uyanık olma, usanmama noktasındaki tembihler ve uyarılar arttı (Bultmann, 2006, s. 40). Tanrı'nın Mesih'in döneceği günü tespit ettiğine ama hiç kimsenin bunu bilemeyeceğine inanıldı. Bu imanla, şüpheler ve hayal kırıklığı dindirilebildi. Elbette, baskı ve zulmün arttığı zamanlarda eskatolojik beklentiler tutkuyla alevlendi. Örneğin Müslümanlar Orta Doğu'da güçlenip Bizans İmparatorluğunun hâkimiyet alanını daraltınca ve hatta İstanbul'un elden gitme tehlikesi ortaya çıkınca Bizanslılarda apokaliptik düşünceler başlamış ve Mesih'in dönüşüne dair beklentiler artmıştır (Meral, 2019, s. 16). İsa'dan sonraki ilk üç yüzyılda, Mesih'in ikinci gelişi beklentisi canlı bir şekilde devam etse de Hıristiyanlığın Roma devletinin resmî dini haline gelmesi ile milenyarist/binyılcı anlayış gerilemiştir. Ancak günümüzde Hıristiyan kiliseleri içinde Mesih'in ikinci

gelişi bazı Protestan gruplar tarafından hâlâ kabul edilmektedir (Köse 2011, s. 29).

Tüm tarih boyunca bu tür inançlar belli seviyelerde devam etti yani eskatoloji asla terk edilmedi. Daha çok dünyanın beklenen sonu belirsiz bir geleceğe bırakıldı (Bultmann, 2006, s. 54). Örneğin, II. Epistle Book'da Peter, Mesih'in gelmesinin herkes tövbe edene kadar gecikebileceğini söyler (Batuk, 2003, s. 128). Ancak yine de Mesih'in dönüşü ile ilgili kehanetler yapılmaya devam edilmiştir. Örneğin, Fioreli Joachim son çağın 1260 yılında başlayacağını iddia eder (Bultmann, 2006, s. 64). Batuk Hıristiyanlıkta Mesih inancının yaygınlığını dördüncü İncil'e bağlar. Zira Sinoptik İncillerde Mesihlik gibi bir iddiada bulunulmadığı görülür (Batuk, 2003, s. 114-115).

Hıristiyanlıkta Mesih inancına bağlı olarak ortaya çıkan bir diğer eskatolojik figür ise Deccâl'dir. Eskatolojik bir düşman figür olarak Deccâl, Yeni Ahit'te Mesih karşıtı anlamında Antikrist (Anti-Christos) diye zikredilir (I. Yuhanna, 2/ 18-22; Vahiy, 13/ 1-4, 12/ 8, 13/ 1, 16/13, 20/1-7; Selanikilere İkinci Mektup, 2/ 3-12). Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde Hıristiyanların karşılarında Yahudiler, Romalılar ve Farsiler olmak üzere üç büyük güç bulunuyordu. Yahudilerin Süleyman soyundan gelmediği ve kendi beklentileri doğrultusunda hareket etmediği için İsa Mesih'i kabul etmemeleri gibi tutumların da etkisiyle erken dönem Kilise Babaları Deccâl'i Yahudi soyundan beklemişlerdir. Bu inanışta politik ve ideolojik görüşler de etkili olmuştur (Bıyık, VI, 2007/1, s. 58).

Yeni Ahit'te Deccâl ile ilgili anlatımlar mevcut olsa da Hıristiyan eskatolojisinin bu konudaki temel anlayışı Yahudi dini inanç ve mitlerine dayanır. Hıristiyanlık Deccâl konusunda zengin bir birikime sahiptir. Yahudi toplumu içinde ortaya çıkmış olan

Hıristiyanlık Deccâl konusundaki eksikliğini de Yahudi geleneğin eskatolojik anlayışından hareketle gidermeye çalışmıştır. Yeni Ahit'teki Deccâl; “fesat adamı, helâk oğlu” (Pavlus'tan Selaniklilere İkinci Mektup, 2/ 3-12) şeklinde nitelendirilmekte, onun ibadet edilen her şeye karşı çıkacağı, Tanrılık iddiasında bulunacağı ve ortaya çıkmasının âhir zaman alâmeti olduğu ifade edilmektedir (Demirci, IX, 1994, s. 68). Vahiy kitabında ise Deccâl'in iki canavar şeklinde sembolik portreleri verilir. Bunların ilkinde Deccâl, denizden çıkan on boynuzlu, yedi başlı bir canavar olup, onun başları üzerinde küfür isimleri bulunur. Bu canavar Daniel kitabındaki dört canavarın birleştirilmiş şeklidir. Kendisine hulûl etmiş olan şeytandan kudret ve hâkimiyet almıştır. İnsanlar arasında kendisine tapanların da bulunduğu bu canavar Deccâl'dir. Bir bütün olarak Roma İmparatorluğu'nu, dört başından her biri ise kendisine tapınılan bir imparatoru temsil eder. Bu başlardan biri de Neron'u gösterir. Mesih yeryüzüne döndüğünde semavi orduları ile bunları etkisiz hale getirir ve ateş gölüne atar, takipçilerini de ağzından çıkan kılıçla katleder (Vahiy, 11/ 7, 13/ 1-10, 17/ 3-18, 19/ 19-21; Daniel, 7/ 1-9, 15-27). Diğerinde ise Deccâl yerden çıkmıştır. Kuzu gibi iki boynuzu olup, görevi insanları birinci canavara secde ettirmektir. Bu iki canavar gökten ateş indirebilecek güce sahiptir. Bu tasvirler arasında Deccâl bazen kör, bazen tek gözlü, bazen da gözleri yerlerde çirkin, topal bir yaratığa benzetilir (Vahiy 13/ 11-14). Vahiy kitabındaki bu Deccâl tasvirlemelerinin mecazi, sırrî, bâtinî anlamları bulunduğu görülür (Demirci, IX, 1994, s. 68).

Hıristiyan eskatolojik inancında Deccâl, öncelikle bir barış insanı portresiyle kendini gösterir. O, Yahudilerle bir antlaşma yapacak, onlara kendi ülkelerinde barış ve güvenlik garantisi verecektir. Ancak yaklaşık olarak 3.5 yıllık bir süreyi kapsayan

sözleşme döneminin ortasında antlaşmayı bozup Yahudilere hücum edecek, Yahudi azizlerine savaş açarak onları yenecektir (Vahiy 13/ 17; Daniel 7/ 21). Barış sonrası devam eden 3.5 yıllık Deccâl işkencesi döneminde Filistin’de yaşayan Yahudilerin üçte ikisi öldürülecektir (Zekeriya 13/ 8-9). Ayrıca Deccâl Tanrı’ya olan kin ve nefretinden dolayı Tanrı ve Yahudi tapınağına küfredecektir (Vahiy 13:6). Bu sürecin devamında Mesih’in dönüşü gerçekleşecektir. Bir süre daha devam edecek olan eziyetlerin ardından bütün dünya devletleri birlik olarak İsrail’e karşı büyük Armageddon Savaşını yapacaklar. Ancak Mesih’in dönüşü sayesinde dünyanın ve İsrail’in kurtuluşu gerçekleşecektir (Bıyık, VI, 2007/1, s. 56, 57).

Deccâl’in iktidarı Mesih’in gelmesi ile son bulacaktır. Bazı Ortaçağ din adamları Hz. Muhammed’i Deccâl ve Müslümanları da Deccâl’in yardımcıları olarak görmüştür. Özellikle Batı Hıristiyan dünyasının Haçlı seferlerinde Deccâl’e bel bağlayarak Türk denilen bir Deccâl’in İsrail’in intikamını alıp Hıristiyan kiliselerini ahıra dönüştüreceğini yaymaya çalıştıkları görülür (Demirci, IX, 1994, s. 69). Ortaçağ Hıristiyan dünyasının Türkleri İslam dünyasının temsilcileri gibi görmeleri dikkate alınırsa burada Türk kimliğiyle İslam dünyasını kastettiklerini söyleyebiliriz. Batuk bu durumun Deccâl/Antikrist inanişinin sebebi olarak bu ifadenin insanların birbirlerine olan nefretini ifade etmede kullanıldığını belirtir. Örneğin George Bush, Saddam Hüseyin’in Antikrist olduğunu söylemiştir (Batuk 2003, s. 300-305).

Hıristiyan eskatolojik düşüncesinde dikkat çeken bir diğer inaniş ise Gog ve Magog ve Armageddon savaşlarıdır. Kıyametten önce şeytan ve şeytanla birlikte hareket eden kötü ruhlar yok edilmelidir. Tüm bu kötülük güçleriyle yapılacak

savaş Yeni Ahit'te "Armageddon" olarak isimlendirilmiştir. Armageddon savaşı şu şekilde tasvir edilir: Üç kötü ruh, kralları İbranice Armageddon denilen yere topladılar. Yedinci melek tasını havaya boşalttı. Tapındaki tahttan yükselen gür bir ses, "Tamam!" dedi. O anda şimşekler çaktı, uğultular, gök gürlemeleri işitildi. Öyle büyük bir deprem oldu ki, yeryüzünde insan oldu olalı bu kadar büyük bir deprem olmamıştı. Büyük kent üçe bölündü. Ulusların kentleri yerle bir oldu. Tanrı büyük Babil'i anımsadı, ona ateşli gazabının şarabını içeren kâseyi verdi. Bütün adalar ortadan kalktı, dağlar yok oldu. İnsanların üzerine gökten tanesi yaklaşık kırk kilo ağırlığında iri dolu yağdı. Dolu belası öyle korkunçtu ki, insanlar bu yüzden Tanrı'ya küfrettiler" (Vahiy, 16/ 16-21). Batuk'a göre Armageddon savaşı dinsel metinlerin yanında siyasi hayatta da kullanılmıştır. Örneğin, bazı çevrelerde Birinci ve İkinci Dünya savaşları Armageddon savaşı olarak nitelendirilmiştir. İsa Mesih yeryüzüne gelerek şeytanın egemenliğine son verecek ve Oğul görevini tamamladığında krallığı Baba'ya teslim edecektir (Batuk, 2003, s. 324,329).

İslam'da Ye'cüc ve Me'cüc inancı ile benzerlik gösteren Gog ve Magog inancı bin yıllık sürenin sonunda bu yaratıkların ortaya çıkıp fitneyi arttıracığı yönündedir (Batuk, 2003, s. 312). Şeytan tarafından saptırılan Gog ve Magog halkı Armegaddon savaşlarına neden olacaktır. Armegeddon, Magedon bölgesinde Gog ve Magoglarla karşılaşma yeri olarak geçer. Kıyamet yaklaştığında Kudüs yakınlarındaki Magedon denilen yerde, Deccâl'in kendilerine liderlik edeceği Gog-Magog halkı Armageddon savaşlarını yaparak tüm dünyada karışıklık çıkaracaklar. Çıkacak savaşta herkes birbirine kılıç çekecek ve neticede Rab, Gog-Magog ordusunu salgın hastalıkla ve kanla cezalandıracaktır. Yeni Ahit'te Gog'un, ordusunun ve ondan

yana olan birçok ulusun üzerine sağanak yağmur, dolu, ateşli kükürt yağdırılacağı, Gog, orduları ve ondan yana olan ulusların İsrail dağlarına serileceği ve kurda kuşa yem olacağı ifade edilir. Ayrıca onların İblis, yalancı Peygamberler ve canavarın içinde bulunduğu ateş ve kükürt gölüne atılarak cezalandırıldıklarından ve ebedi olarak kendilerine azap edileceklerinden bahsedilir (Vahiy 20/ 7-10).

Hıristiyan inancında temel eskatolojik yaklaşımlardan birisi olan binyılcı kıyamet anlayışıdır. Binyılcı dönemin, gittikçe kötüleşen dünyanın sonunda ve bu dünyada vuku bulacağına inanılır. Bu sürecin gerçekleşeceği en ideal yerin ise Kudüs olduğu inancı hâkimdir. Mesih'in ikinci gelişiyle yeryüzündeki krallıkların ortadan kalkacağı, Tanrı'nın yönetiminin hâkim olacağı ve iyilerin Mesih ile birlikte yaşayacağı bin yıllık bir dönem başlayacaktır (Yonar, 2019, s. 177).

Hıristiyan dünyanın eskatolojik beklentilerinin önemli bir kısmında Kudüs çok büyük bir yere sahiptir. Hıristiyanların Kudüs üzerindeki nihai hedefi, yeryüzünde kurulacak olan Mesih krallığının merkezi olmasıdır. Bunun yanı sıra İsa'nın yaşamı ve çarmıhındaki rolü itibarıyla de dünyadaki diğer yerlerden daha fazla anlam taşımaktadır (Batuk-Mert, XVII, 2017, C.XVII, s. 131). Hıristiyanlıkta Kudüs'ün kutsal bir kimlik kazanmasının en temel dayanağı Yeni Ahit'te bu kutsallığa işaret eden cümlelere dayanır. Nitekim Matta İncili'nde Kudüs'ten "Kutsal Kent" (Matta, 27/53) olarak bahsedilmektedir. Hıristiyan dünyanın eskatolojik inanışlarında Kudüs çok büyük bir yere sahiptir. Kudüs için her ne kadar "Göksel Kudüs" diye bir metafor geliştirilmiş olsa ve bu kimi zaman kilise olarak yorumlanmış olsa da ilk yüzyıllardaki Tertullianus, İreneaus gibi pek çok kilise babası, Tanrı

tarafından inşa edilmiş bir Kudüs'ün gökten inişine dair çeşitli vizyonlar gördüklerini ifade etmişlerdir. Buna göre İsa Mesih tekrar oraya gelecek, nihai yargılama sahnesi orada gerçekleşecek ve diriliş orada gerçekleşecektir. Kudüs'ün sahip olduğu bu önem sebebiyle ve Hıristiyanlıkta ahir zamanda yaşanıldığı düşüncesine en başından beri sahip olunduğu için tarih boyunca tüm Hıristiyan kiliseler orada bir merkez inşa etme yoluna gitmişlerdir. Bugün dünyadaki bütün Hıristiyan grupların orada bir kilisesi mevcuttur (Batuk-Mert, XVII, 2017, C.XVII, s. 145). Hatta İsa'nın son Kudüs yolculuğu ile Tanrı'nın şehrine eskatolojik haccını gerçekleştirdiğine ve Tanrı'nın Krallığı'nı burada başlattığına inanılır. Hıristiyanlar için hac gerek Âdem'in burada gömülü olması gerekse Mesih İsa'nın buraya ikinci kez incek olması inancıyla Hıristiyanlar nazarında Kudüs ile bütünleşir ve Kudüs'ü eskatolojik bir şehir yapar (Yonar, 2019, s. 203).

Bununla beraber Hıristiyanlıkta Kudüs'ün kutsallığını yitirdiğine dair pasajlar da dikkat çekicidir (Matta 23/ 38; Luka 21/ 21-22). Nitekim Pavlus da Mektuplarında İsa'nın çarmıha gerilerek acılar içinde can verdiği Filistin'deki Kudüs'ü değil, Tanrı Krallığı'ndaki mesihî ve eskatolojik Semavî Kudüs'ü kutsal göstermektedir (Galatyalılar 4/ 21-27). Dolayısıyla Hıristiyan dünyası için tarihsel açıdan büyük bir önem arz eden Kudüs, teolojik açıdan bu değeri görmemektedir (Walker, 1992: 84; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör, 2019, s. 23-29).

Binyılcı kıyamet anlayışı Altın Çağ beklentisine eklemlenen Tanrı'nın Krallığı'nın süreçlerini ifade eder. Binyılcı inanışta ideal yaşam insanlığın sonunda elde edilebilecek bir yaşamdır. Mesih inancıyla örtüşün "millenarianizm" olarak adlandırılan "Altın Çağ" ya da "binyılcılık", bu dünyanın yakında son

bulacağı ve kutsanmış, nimetlerle dolu, tükenmez yiyeceklerin ve her türlü mutluluğun var olduğu yeni bir dünyanın Tanrı tarafından ona inananlara ve iyiden yana tavır alanlara verileceği inancını ifade eder. Binyılcılık düşüncesi erken dönem Hıristiyanlıkta çok yaygın bir inanışken MS 431 yılında toplanan Efes Konsili'nde bu düşünce reddedilmiştir. Bu düşünceyi kabul edenler heretik ilan edilmişlerdir. Çünkü kurtuluşla eşdeğer kabul edilen krallık şayet gerçekleşmemişse, kilisenin insanlar üzerindeki yaptırımını da olamazdı (Batuk, 2003, s. 247).

Millenium ifadesi Latince'dir ve bin yıl anlamına gelir. Sadece Vahiy 20: 1-7'de kullanılmıştır. İsa'nın gelip yaşatacağı "altın çağ" inancıdır. İsa'nın ikinci defa geleceğine inananlar üç gruba ayrılır:

1. Premillennialism (Milenyum Öncesi): Bu inanca göre İsa milenyumdan önce gelecektir. Gelişiyse beraber 1000 yıllık bir altın çağ yaşanacaktır. Premillennialist'ler iki gruba ayrılırlar:

a. Tarihi Premillennializm: Bu inanca göre önce gerçek İsa gelip bin yıl hüküm sürecek daha sonra ise gerçek olmayan İsa bin yıl hüküm sürecektir. Bu iki bin yıl geçtikten sonra ise kıyamet kopacaktır.

b. Dispensational Premillennializm: Bu inanca göre İsa önce sadece kendi kilisesi için ön yargılama amacıyla gelecek (kilise gökyüzüne çıkacak, İsa ile orada buluşup onunla beraber cennete gidecek). Büyük yargılamadan sonra İsa, kilisesi ile beraber yeryüzüne dönüp İsrail'in hüküm sürdüğü bin yıllık altın çağı yaşatacak.

2. Postmillennializm: İsa'nın milenyumdan sonra geleceğine dair inançtır. Milenyum Kutsal Ruh ve Kilise ile sağlanacak daha sonra İsa gelip sonsuz hayatı başlatacak.

3. Amillennialistler: Amillennialistlere göre İsa'nın dirilişi ve yeniden gelişi arasındaki sürenin 1000 yıl olduğu inancı semboliktir. Bu ara süreç hem İncil'in hem de günahın yayıldığı bir dönemdir. İsa geri gelmeden önce altın çağ yaşanmayacaktır. İsa dönecek, hüküm günü gerçekleşecek ve sonsuz hayat başlayacaktır (Menn 2017, s. 3,4).

Bultmann'a göre Rönesans ile birlikte eskatolojik düşünce dünyevileştirilmiştir. Örneğin Kant'ın tarih görüşüne göre, Hıristiyan imanının gerçekleri felsefi gerçekler olarak yorumlanmış ve dünyevileştirilmiştir. Bultmann'a göre Kant'ın görüşü, Hıristiyan teolojisinin ve eskatolojisinin ahlakçı bir dünyevileştirilmesidir. Yine Bultmann, Komünist Manifestosunun da Mesihçi bir mesaj olduğunu, dünyevileştirilmiş bir eskatoloji olduğunu düşünür. Tarihsel materyalizmin eskatolojisini şu şekilde açıklar: Hıristiyan tarih teolojisi ve onun eskatolojisi, tarihsel materyalizmin açısından tamamen dünyevileştirilmiştir. Hatta ezenler ve ezilenler, sömürenler ve sömürülenler arasındaki karşıtlık, tarihsel süreci meydana getirdiği ölçüde, İyi ve Kötü arasındaki mücadele olarak Hıristiyan tarih görüşünün dünyevileştirildiği söylenebilir. Sömürü, asli günahdır (Bulttman, 2006, s. 68-70).

Sonuç

Hıristiyan eskatoloji mitlerinin kökenlerine inildiğinde İran ve İbrani geleneklerin baskın etkisi görülür. Yahudi bir gelenekten gelen ilk Hıristiyanların bu dinin bir kısım inanç ve mitlerini kendi dinlerine taşımış oldukları ve yeni dinlerinin teolojilerine göre yeni bir kalıba sokarak devam ettirdikleri görülür.

Hıristiyanlıkta kıyamet öncesi eskatolojik ifadeler incelendiğinde kıyametin ne zaman zuhur edeceğinin bilinemeyeceğinin vurgulandığı görülür. Kıyamet tarihi ile ilgili tahminler yapılmış ancak hayal kırıklıkları ile unutulmuştur. Kıyamet öncesi alametlerde kötülüğün artacağı bir dönemden söz edilir. Bu kötülüğün kaynağı Hıristiyan geleneğinde şeytansı güçler olarak ifade edilen Antikrist ve Gog-Magog'dur. Bu kötülüklerden kurtaracak olan ise Hıristiyanlıkta Tanrı'nın oğlu Mesih'dir. Hıristiyan geleneğinde Mesih'in bin yıllık bir altın çağından söz edilir.

Hıristiyan kutsal metinlerinde İsa'nın dönüşü ve dünyanın sonunun ne zaman gerçekleşeceği hususunda kesin işaretler bulunmamaktadır. Zira Kutsal Kitaptaki bir kısım işaretlerden hareketle bu konuda net ve bağlayıcı ifadeler kullanmak doğru olmaz. Hıristiyan geleneğindeki Mesih ile ilgili inanışlar daha çok dış etkenli inanışlar olabilirler. Hıristiyan geleneğinde kurtarıcı ve kurtarıcı karşıtı gibi inanışlar siyasi olarak da tarih boyunca kullanılmışlardır.

İsa'nın ikinci gelişiyle kurulacak olan Tanrının krallığının dünyevi bir krallık mı yoksa eskatolojik yani ruhani bir krallık mı olduğu hususunda mezhepler arasında fikir ayrılıkları olduğu görülür. Benzer durumu Kudüs için de söyleyebiliriz. Kutsal metinlerde Kudüs'ün kutsallığına işaretler bulunsa da onun

kutsal olmadığına yönelik ifadeler de yer alır. Zira Hıristiyan tarihinde Kudüs sahip olduğu kutsallığı tarihi süreç içerisinde yapılan teolojik tartışmaların akabinde kazanmıştır. Hıristiyanlıkta kıyametin kopma anı dehşet verici ifadelerle anlatılır. Kıyamet kopmadan hemen önce Hıristiyanlıkta melekler Tanrı'nın borazanlarını çalacaklardır. Yıldızlar düşecek, gök dürülecek, insanlar kendi dertlerine düşeceklerdir. Hıristiyanlıkta insanların nasıl diriltileceği tartışma konusu olmuştur ve çalışmamızda genel kanaatin bedensel bir diriliş olduğu görülmüştür. Bu da bize Hıristiyan dünyasında eskatolojik inançlar konusunda bir inanç birliğinin olmadığını göstermektedir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki kıyamet sonrası yargılanma ve cennet cehennem kavramları ise ortak inanışlardır. Yeni Ahit'te cennet ve cehennem konularında çok fazla bir detay verilmemiştir. Ancak cennette sosuz bir yaşam ve cehennemde korkunç bir azap olacağı dinsel metinlerde vurgulanmaktadır.

Kaynakça

- Arslan, A. (2008). *Bütün Din ve Kültürlerde Kıyamet*. İstanbul: Samanyolu Yayıncılık.
- Aydın, F. (2004). Melekût. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XXIX. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 45-47.
- Batuk, C. (2003). *Tarihin Sonunu Beklemek Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Batuk, C. (2008). Kıyameti Beklerken: Hıristiyanlık'ta Kıyamet Beklentileri ve Rus Ortodoks Kilisesindeki Yansımaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: VII, ss. 5-36.
- Batuk, C. ve Rabia, M. (2017). Çatışan Kutsalların Ortasında Şehir: Kudüs. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı: 2, ss. 129-149.
- Bıyık, Mustafa, Hıristiyan Eskatolojisinde Dünyanın Sonu Kehanetleri, *Marife*, Cilt: VII, 2007, Sayı: 2, ss. 163-187.
- Bıyık, M. (2007/1). Hıristiyan Teolojisinde Deccâl ve Yecüc-Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/1, Cilt: VI, Sayı: 11, ss. 53-79.
- Bultman, R. (2006). *Tarih ve Eskatoloji Sonsuzluğun Mevcudiyeti*. Çev. Emir Kuşçu. Ankara: Elis Yayıncılık.
- Bultmann, R. (2007). *Mitolojik Eskatolojinin Yorumu*. Çev. Cengiz Batuk. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 3, ss. 175-183.
- Bultmann, R. (2013). *Mitolojik Eskatolojinin Yorumu*. Mitoloji ve Hermenötik Sorunu. Çev. Cengiz Batuk. Ankara: Eski Yeni Yayınları, ss. 175-185.

- Bultmann, R. (2013). Yeni Ahit ve Mitoloji. Mitoloji ve Hermenötik Sorunu. Çev. Cengiz Batuk. Ankara: Eski Yeni Yayınları, ss. 77-133.
- Cohn, N. (1970). The Pursuit of Millenium. Londra: Oxford University Press.
- Çapku, A. (2007). İbn Sina, Gazzali ve İbn Rüşd'de Eskatoloji. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Demirci, K. (1994). Deccâl, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 29. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 68-72.
- Durmuş, Mehmet A. (2015). Mitolojik Kurtarıcı Mehdi. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Eliade, M. (1993). Mitlerin Özellikleri. Çev. Sema Rifat. İstanbul: Kuram Yayıncılık.
- Güngör, M. (2019). Hıristiyanlık Kudüs Algısı. *Geçmişten Günümüze Kudüs*. Ed. Ahmet Kavas vd., ss. 23-29.
- Kayabaşı, Onur A. (2016). Türk Mitolojisinde Eskatoloji Mitleri, *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat*, ss. 167-180.
- Köse, A. (2011). Milenyum Tarikatları Batıda Yeni Dini Akımlar. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Landes, R. (2016). Eschatology. *Encyclopedia Britannica* (<http://www.britannica.com/topic/eschatology/31.05.2022>).
- Mc Ginn, B. (1992). The Apocalypse in the Middle Ages. Ed. Richard K. Emmerson. London: Cornell University Press.
- Menn, jonathan M. (2017). Biblical Eschatology. Benton: Resource Publications.

- Meral, Y. (2019). Yahudi Dini Literatüründe Mesih, Deccâl ve Gog-Magog. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Nixon, R. E. (1974). Kingdom of God. The New International Dictionary of the Christian Church. (Ed. J. D. Douglas). Michigan, ss. 567-568.
- Sarıkçioğlu, E. (1997). Dinlerde Mehdi Tasavvurları, Samsun: Sidre Yayıncılık.
- Sharpe, Eric J. (2000). *Dinler Tarihinde Anahtar Kavramlar*. Çev. Ahmet Güç. Bursa: Arasta Yayıncılık.
- Taş, H. (2005). Ahirete İmanın İnsan Davranışlarına Etkisi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Venter, R. (2015). Trends in Contemporary Christian Eschatological Reflection, *Missionalia Journal*, Volume: 43 Sayı: 1, ss. 105-123.
- Walker, P. (1992). Jerusalem in the Early Christian Centuries, Jerusalem Past and Present in the Purposes of God. Ed. P. W. L. Walker. Cambridge: Tyndale House.
- Yonar, G. (2019). Kıyamet Mitolojileri (Kurtla Kıyamete Kalmak). Ankara: Ötüken Neşriyat.